

**KEMENTERIAN KEWANGAN DAN EKONOMI
PEMBENTANGAN KERTAS CADANGAN
RANG UNDANG-UNDANG (2019) PERBEKALAN 2019/2020
MAJLIS MESYUARAT NEGARA 2019**

Bismillah Hirrahman Nirrahim

Alhamdulillah Rabbil 'Alamin

Was-salatu Was-salamu 'Ala Ash-rafil Anbiya-e Wal-mur-salin Sayyidina Muhammadin
Wa'ala A-lihi Wasah-bihi Ajma'in

Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh

Rabbish-rahli Sodri Wayas-sirli Amri Wah-lul 'Ukdatam-millisani Yaf-kahu-kauli

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan dan Ahli-Ahli Yang Berhormat,

1. Tujuan Rang Undang-Undang ini adalah **"Untuk membenarkan pengeluaran, sejumlah Lima *point* lapan enam billion ringgit Brunei (B\$5,860,000,000.00) dari Kumpulanwang Yang Disatukan, bagi perkhidmatan Tahun Kewangan 2019/2020, dan untuk memperuntukannya, bagi maksud-maksud yang dinyatakan dalam Jadual"**. Dalam hasrat berbuat demikian, kaola memohon izin bagi menghuraikan secara ringkas tinjauan ekonomi global, serta impak dan cabaran-cabarannya kepada ekonomi negara selaku asas dalam penyediaan Belanjawan Negara Tahun Kewangan 2019/2020.

2. Alhamdulillah, syukur kehadiran Allah Subhanahu Wata'ala kerana dengan limpah rahmatNya jua, serta berkat, kepimpinan dan kebijaksanaan raja yang berwawasan, Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah, Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam, Kerajaan terus melaksanakan pembangunan sosio-ekonomi dan mempertingkatkan usaha-usaha untuk mewujudkan ekonomi yang lebih dinamik, mampan dan berdayatahan demi kesejahteraan dan kemakmuran Negara yang berterusan.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan dan Ahli-Ahli Yang Berhormat

3. Situasi pasaran minyak global sejak kebelakangan ini adalah tidak menentu, dimana akan terus memberikan impak kepada ekonomi Negara yang masih bergantung tinggi kepada Sektor Minyak dan Gas sebagai sumber pendapatan Kerajaan.

4. International Monetary Fund (IMF) melalui World Economic Outlook keluaran Januari 2019 telah meramalkan bahawa pertumbuhan ekonomi dunia bagi tahun 2018 adalah pada kadar 3.7 peratus, manakala bagi tahun 2019 adalah dianggarkan menurun pada kadar 3.5 peratus. Manakala bagi ekonomi Negara Brunei Darussalam pula pertumbuhan ekonomi diunjurkan akan meningkat 2.3 peratus bagi tahun 2018 dan 5.1 peratus bagi tahun 2019.

5. Walaubagaimanapun, terdapat beberapa risiko yang boleh menjejaskan perkembangan ekonomi global dan rantau ASEAN secara berterusan, seperti impak-impak ketegangan politik dan perdagangan; perkembangan teknologi seperti revolusi perindustrian keempat (*fourth-industrial revolution*) dan kedudukan dasar monetori ekonomi-ekonomi negara maju. Risiko-risiko tersebut juga boleh menjejaskan iklim penarikan Pelaburan Langsung Asing (FDI) ke dalam negeri.

6. Berdasarkan kepada laporan Jabatan Perancangan dan Kemajuan Ekonomi, Kementerian Kewangan dan Ekonomi, pertumbuhan ekonomi negara bagi tahun 2018 mencatatkan sebanyak 0.1 peratus, iaitu lebih rendah daripada yang diunjurkan oleh pihak IMF yang disebutkan tadi. Ini adalah disebabkan penguncupan bagi Sektor Minyak dan Gas pada kadar negatif 0.1 peratus berikutan penurunan harga minyak dunia. Walaubagaimanapun, Sektor Bukan Minyak dan Gas menunjukkan pertumbuhan positif sebanyak 0.5 peratus yang disumbangkan oleh Subsektor Pertanian 2.7 peratus; Subsektor Ternakan 1.3 peratus; dan juga Subsektor Perdagangan Borong dan Runcit 1.4 peratus.

7. Kadar inflasi di Negara ini mencatatkan peningkatan sebanyak 0.1 peratus bagi tahun 2018 berbanding negatif 0.2 peratus pada tahun 2017, yang mana sebahagian besarnya adalah disebabkan oleh kenaikan 2.2peratus dalam Indeks Makanan dan Minuman Ringan. Alhamdulillah, secara keseluruhan kadar inflasi bagi Negara Brunei Darussalam adalah masih terkawal dan stabil.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan dan Ahli-Ahli Yang Berhormat

8. Keadaan fiskal Kerajaan bagi Tahun Kewangan 2017/2018 masih merekodkan defisit berjumlah kira-kira **\$2.2 billion** iaitu 12.8 peratus daripada Keluaran Dalam Negeri Kasar atau KDNK. Manakala bagi Tahun Kewangan 2018/2019, Kerajaan dijangka akan masih mencatatkan defisit, walaupun harga pasaran minyak global meningkat bagi tahun 2018 pada purata \$62.70 US Dollar setong berbanding dengan harga pasaran dalam beberapa tahun sebelumnya.

9. Seperti tahun-tahun yang lalu, pendekatan belanjawan negara dirancang menjurus kepada pertumbuhan ekonomi secara berpanjangan. Bagaimanapun, di dalam konteks Negara ini, pertumbuhan ekonomi tidak semestinya menyumbang kepada peningkatan pendapatan hasil Kerajaan. Oleh itu, usaha yang lebih cekal adalah perlu untuk mencapai keseimbangan belanjawan bagi memastikan kedayatahan dan kestabilan fiskal negara.

10. Pelaburan terhadap sumber tenaga manusia juga akan terus dipertingkatkan, bagi memastikan tenaga kerja dilengkapi dengan kemahiran dan kepakaran bagi menepati permintaan pasaran kerja, *adaptable* serta mempunyai produktiviti yang tinggi.

11. Usaha Kerajaan ke arah mencapai keseimbangan belanjawan (*balanced budget*) pula memerlukan pendekatan secara *whole of government approach* terhadap dasar 'Fiscal Consolidation' yang telah mula dilaksanakan beberapa tahun yang lalu, dan perlu untuk terus diberi perhatian yang serius.

12. Ke arah itu, Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam telahpun memperkenankan satu Garispanduan Program Fiscal Consolidation bagi membantu setiap Kementerian untuk membentuk pelan fiscal consolidation masing-masing. Ini termasuk meneliti semula sumber hasil pendapatan dan perbelanjaan Kerajaan, dengan objektif utama untuk memfokuskan perbelanjaan ke arah aktiviti-aktiviti yang akan menggalakkan pertumbuhan ekonomi dan penggunaan peruntukan yang lebih efisien.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan dan Ahli-Ahli Yang Berhormat,

13. Berasaskan kepada faktor-faktor yang telah dibentangkan sebentar tadi, Anggaran Perbelanjaan Tahun Kewangan 2019/2020, termasuk peruntukan bagi Kumpulanwang Kemajuan, dicadangkan keseluruhannya, sebanyak **Lima Point Lapan Enam Billion Ringgit Brunei** (B\$5.86 billion). Anggaran Hasil Kerajaan bagi Tahun Kewangan 2019/2020 pula diunjurkan berjumlah **Empat Point Tiga Enam Billion Ringgit Brunei** (B\$4.36 billion) dimana hasil daripada Sektor Minyak dan Gas dianggarkan sebanyak kira-kira **Tiga Point Satu Lapan Billion Ringgit Brunei** (B\$3.18 billion), manakala Sektor Bukan Minyak dan Gas dianggarkan sebanyak **Satu Point Satu Lapan Billion Ringgit Brunei** (\$1.18 billion). Oleh itu, Belanjawan Negara bagi Tahun Kewangan 2019/2020 **dijangka** akan terus mengalami **defisit berjumlah kira-kira Satu Point Lima Billion Ringgit Brunei** (B\$1.50 billion).

14. Bagi Tahun Kewangan 2019/2020, belanjawan negara dirancang dengan tema "**Pelaburan Untuk Masa Depan (*Investing in Our Future*)**". Tema ini memberikan penekanan kepada perancangan perbelanjaan Kerajaan yang perlu dibuat pada masa ini, melalui pelaksanaan program-program yang *efficient*, dan inisiatif-inisiatif pelaburan yang mampu menyediakan eko-sistem, bagi pertumbuhan dan kepelbagaian ekonomi masa kini dan hadapan, tanpa terlalu bergantung kepada pihak Kerajaan.

15. Pelaksanaan program-program dan inisiatif-inisiatif pelaburan berkenaan dihasrat akan dapat memacu pembangunan negara dengan membukakan peluang pekerjaan dalam pelbagai bidang dan industri baru, meningkatkan aktiviti-aktiviti perniagaan, perekonomian dan penyediaan sumber tenaga manusia yang berkemahiran dan *marketable*. Segala usaha ini dihasratkan bukan sahaja untuk meningkatkan kualiti kehidupan dan kesejahteraan rakyat pada masa ini, akan tetapi juga dapat dinikmati oleh generasi-generasi yang akan datang.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan dan Ahli-Ahli Yang Berhormat,

16. Bagi mendukung tema belanjawan Tahun Kewangan 2019/2020 di atas, tumpuan dan keutamaan perbelanjaan Kerajaan akan diuruskan kepada **empat fokus utama** seperti berikut:-

- i. **Yang Pertama, Meningkatkan Aktiviti Pelaburan;**
- ii. **Yang kedua, Memudahkan Perniagaan;**
- iii. **Yang ketiga, Menjana Sumber Manusia yang Kompeten dan *Employable*; dan**
- iv. **Yang keempat, Memelihara Kesejahteraan Awam.**

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan, izinkan kaola menghuraikan secara ringkas keutamaan-keutamaan berkenaan satu persatu.

Pertama **Meningkatkan Aktiviti Pelaburan**

17. Untuk meningkatkan pertumbuhan KDNK Sektor Bukan Minyak dan Gas dan juga membuka peluang-peluang pekerjaan di Negara ini, Kerajaan akan terus memberi tumpuan kepada usaha-usaha yang dapat mempergiatkan aktiviti-aktiviti di sektor-sektor yang telah dikenalpasti atau *priority sector*, iaitu Sektor Hiliran Minyak dan Gas; Sektor Permakanan; Sektor Pelancongan, Sektor Perkhidmatan dan Sektor *Info-Communication Technology* (ICT). Sektor-sektor tersebut diberi keutamaan mengambilkira jua *competitive advantage* dan *comparative advantage* yang sedia ada dari segi infrastruktur, ketersediaan sumber semulajadi, dan persekitaran ekonomi terutamanya industri-industri yang telah menunjukkan perkembangan dan mempunyai potensi-potensi yang tinggi untuk dimajukan dengan lebih pesat lagi.

18. Beberapa usaha telahpun diambil oleh Kerajaan termasuk menyediakan tapak-tapak perindustrian dan sebagainya. Pihak Kerajaan juga bergiat secara pro-aktif dalam menarik Pelaburan Langsung Asing (FDI) yang berkualiti bagi mempercepatkan lagi usaha pembangunan sektor swasta di Negara ini. Di antara projek-projek FDI yang telah beroperasi untuk tujuan *import substitution*, pengekspotan dan *domestic consumption* termasuklah:

- i. Syarikat Yamako Pacific (B) Sendirian Berhad bagi pemprosesan *Yellow-Fin* dan *Skipjack Tuna*, yang telah berjaya mengeksport sebanyak 75 metrik tan ke negara Jepun dan Malaysia;
- ii. Syarikat HLDS (B) Steel Sendirian Berhad bagi pengeluaran *carbon steel pipes* dan *casing*, yang telah berjaya mengeksport kira-kira 11,500 metrik tan ke Kanada;
- iii. Syarikat PureFresh (B) Sendirian Berhad bagi pemprosesan *Blue Shrimp* dan makanan laut, yang telah berjaya mengeksport kira-kira 21 metrik tan ke negara China;
- iv. Syarikat Polygel Organometallic (B) Sendirian Berhad adalah loji pemprosesan kimia khusus untuk *Organic Titanates* yang telah berjaya mengeksport kira-kira 43 tan ke India; dan
- v. Syarikat Saahtain (B) Sendirian Berhad bagi pengeluaran makanan halal 'Ready to Eat Meals', yang telah berjaya mengeksport kira-kira 189 metrik tan ke negara Jordan, Lebanon, Emiriah Arab Bersatu, Bangladesh, Kenya, Malaysia, Turkey, Oman dan Arab Saudi.

19. Memandangkan syarikat-syarikat FDI ini masih beroperasi diperingkat awal, maka dengan sokongan daripada pelbagai agensi dan penggunaan teknologi tinggi, adalah diharapkan mereka akan dapat meningkatkan lagi jumlah eksport masing-masing pada tahun-tahun yang akan datang, Insha Allah.

20. Manakala, di antara perkembangan projek-projek Pelaburan Langsung Asing (FDI) yang sedang dalam pelaksanaan adalah seperti berikut:

- i. Syarikat Hengyi Industries Sendirian Berhad yang akan memulakan operasinya pada penghujung tahun ini dan akan menjana peluang pekerjaan kepada anak-anak tempatan; dan

- ii. Syarikat Brunei Fertilizer Industries Sendirian Berhad (BFI) adalah dalam fasa pembinaan kilang penghasilan ammonia dan urea dan dijangka akan mula beroperasi pada suku pertama tahun 2022.
21. Di samping itu, projek-projek yang dalam perancangan adalah seperti berikut:
- i. Syarikat Barramundi Asia Sendirian Berhad bagi penternakan ikan Barramundi dengan menggunakan kaedah sangkar luar pantai berasaskan teknologi dari Negara Norway;
 - ii. Syarikat Nanyang Mariculture bagi penternakan *oyster* ; dan
 - iii. Syarikat Oceanus Group Limited bagi menghasilkan makanan ikan atau *fish feed*.
22. Projek-projek FDI adalah dibawah *priority sectors* yang mana akan dapat membantu memberi peluang-peluang perniagaan kepada syarikat-syarikat Perusahaan Mikro Kecil dan Sederhana atau PMKS di Negara ini, seperti *contract farming/supply*, perkhidmatan, perniagaan dan lojistik.
23. Ke arah penjanaaan sektor awam yang efisien pula, salah satu inisiatif utama yang sedang giat dilaksanakan adalah pengkorporatan beberapa agensi kerajaan melalui *Public Private Partnership* (PPP) dengan kerjasama syarikat berkaitan Kerajaan (*Government-Linked Companies – GLCs*). Langkah ini bukan sahaja untuk mencapai objektif dalam meningkatkan efisiensi, keberkesanan perbelanjaan Kerajaan, dan kualiti perkhidmatan, ianya juga merupakan platform untuk meningkatkan aktiviti pelaburan dalam membangun sektor swasta yang boleh menjana peluang-peluang pekerjaan yang lebih berkualiti kepada anak-anak tempatan.
24. Sebagai contoh, Muara Port Company Sendirian Berhad, salah satu projek dibawah *priority sector*, yang telah memulakan operasinya pada bulan Februari 2017, dengan tidak melibatkan peruntukan daripada pihak Kerajaan, telah mampu meningkatkan *operational efficiency* sehingga 60 peratus dan telah meningkat peluang pekerjaan anak-anak tempatan dari 86 orang pada tahun 2017 kepada 150 orang pada

tahun 2018; iaitu 91 peratus dari jumlah pekerja secara keseluruhannya. Dalam masa yang sama, syarikat ini juga akan mengendalikan *conventional ports terminal* yang akan dapat membantu pihak Kerajaan dalam memudahcara perniagaan. Insha Allah dengan pengambilalihan *conventional ports terminal*, ianya akan memperbaiki lagi fasiliti-fasiliti pelabuhan dan seterusnya pada masa yang sama, meningkatkan lagi hasil pendapatan Kerajaan.

25. Salah satu lagi langkah untuk memajukan industri pelancongan dan lojistik, Syarikat Royal Brunei atau RB, telah menambah jumlah pesawat kepada 14 buah, yang menjadikan pesawat-pesawat RB adalah yang terbaru di rantau ini. Di samping itu, dalam hasrat untuk memudahcara perniagaan dan meningkatkan jumlah pelancong ke negara ini, diantara pelan strategik RB adalah untuk meningkatkan hasil pendapatan dan trafik penumpang ke Negara Brunei Darussalam. Ini termasuklah dengan memperluaskan lagi rangkaian RB ke destinasi-destinasi seperti Haikou, Changsa, Tokyo, Taipei, Kuching, Seoul dan Brisbane, serta meningkatkan kekerapan penerbangan ke destinasi-destinasi strategik dan memperkenalkan penerbangan terus ke London. Syarikat RB juga akan terus bekerjasama dengan Kementerian Sumber-Sumber Utama dan Pelancongan (MPRT) dan Brunei Tourism Board untuk mengendalikan aktiviti-aktiviti pemasaran bagi mempromosikan Negara Brunei Darussalam sebagai destinasi yang menarik untuk pelancongan.

26. Alhamdulillah, beberapa inisiatif-inisiatif lain juga sedang berjalan pada masa ini termasuk:

- i. Projek PPP 'Unified Smart Metering Solution (USM)', iaitu projek usahasama di antara Kerajaan dengan Kumpulan-Kumpulan Syarikat DST untuk memperkenalkan satu sistem Smart meter pra-bayar yang baru. Sistem ini menyatukan meter air dan elektrik, di mana faedah-faedah yang boleh diperolehi adalah seperti pengawalan kredit secara automatik, pengesanan gangguan bekalan elektrik dan air termasuk pengesanan meter yang diusik. Sistem ini juga berupaya menyediakan data penggunaan elektrik dan air, dan seterusnya membolehkan pelanggan untuk mengawal atau merancang penggunaan masing-masing, dan membolehkan agensi-agensi utiliti untuk membuat perancangan kecekapan untuk mengurangkan pembaziran.

Smart meter ini adalah merupakan satu cara untuk menyelesaikan isu pembayaran hutang yang lama tertunggak, dan ianya bukan sahaja boleh dipasang dirumah-rumah, malah juga di bangunan-bangunan Kerajaan dan pusat-pusat komersial.

- ii. Penswastaan perkhidmatan *maintenance, repair* dan *overhaul* atau MRO, kapal-kapal Tentera Laut Diraja Brunei (TLDB) melalui penubuhan sebuah syarikat *Joint Venture* iaitu Syarikat Muara Maritime Services Sendirian Berhad (MMS) diantara Darussalam Assets Sendirian Berhad (DA), dan Lürssen Internaval. Syarikat ini dihasratkan akan dapat membangun kluster industri maritim di Negara Brunei Darussalam. Dengan adanya pelaburan sedemikian, sudah setentunya ianya boleh diperkembangkan lagi di masa akan datang dengan menarik syarikat-syarikat perkapalan dari luar negara untuk menggunakan khidmat MRO yang ada di Negara ini. Di samping itu, joint venture ini akan dapat meningkatkan kapasiti tenaga manusia melalui *knowledge transfer* serta memberi peluang pekerjaan kepada anak-anak tempatan dalam industri maritim.
- iii. Sektor Information and Communications Technology (ICT) telah memulakan transformasi bagi mempercepatkan agenda digital ekonomi Negara dengan satu inisiatif yang menyatukan rangkaian infrastruktur telekomunikasi Syarikat Datastream Technology Sdn Bhd (DST); Syarikat Telekom Brunei Berhad (TelBru); Syarikat Progresif Cellular Sdn Bhd (PCSB); dan Syarikat Brunei International Gateway Sdn Bhd (BIG) ke dalam sebuah lagi anak syarikat Darussalam Assets Sdn Bhd, iaitu Syarikat Unified National Networks Sdn Bhd (UNN).

Hasil inisiatif ini membolehkan ketiga syarikat telekomunikasi mendapat akses yang sama kepada rangkaian UNN, dan akan menumpukan fokus kepada bahagian retail dengan menawarkan perkhidmatan fixed dan mobile yang kompetitif kepada pelanggan. Ini akan dapat menurunkan harga pembekalan perkhidmatan fixed dan mobile, dan pada masa yang sama meningkatkan lagi liputan dan kualiti perkhidmatan-perkhidmatan tersebut.

Pembangunan sektor ICT adalah penting dalam transformasi ekosistem digital ekonomi Negara Brunei Darussalam bagi mencapai matlamat Wawasan Brunei 2035. Objektif utama UNN ialah untuk melabur dan memperbaiki infrastruktur telekomunikasi dan seterusnya menubuhkan sebuah *state-of-the-art and best-in-class fixed-mobile convergent network*. Inisiatif penting ini akan membawa Brunei ke status Smart Nation dengan kemungkinan menjana industri baru seperti *e-medicine*, *e-transportation*, *e-education* dan *Internet-of-Things (IOT)*. Ini juga akan membolehkan PMKS mendapatkan akses kepada infrastruktur telekomunikasi untuk menyediakan perkhidmatan seperti *home security*, *door-to-door delivery*, e-commerce dan sebagainya.

Selain daripada penyatuan infrastruktur telekomunikasi, UNN juga akan menggabungkan pelbagai Data Centre dengan spesifikasi Tier Tiga yang stabil dan terjamin, serta dapat menangani ancaman keselamatan siber atau cyber security. Ini akan memastikan perkhidmatan Data Centre dan Cloud services kepada pelanggan-pelanggan tempatan dan antarabangsa yang dilengkapi dengan rangkaian telekomunikasi yang komprehensif, seterusnya memberi perkhidmatan yang *efficient*, *reliable* dan *cost effective*. Ini adalah merupakan satu platform untuk memudahkan inisiatif Kerajaan bagi mengadakan satu pusat data (*centralised data centre*) pada masa yang akan datang.

Peranan UNN adalah juga untuk menyediakan latihan dan *capacity building* bagi memastikan anak-anak tempatan mengisikan semua pekerjaan di semua peringkat sepenuhnya didalam UNN. Ini di harap akan terus membina asas bagi mempelbagaikan ekonomi dan boleh menjana peluang pekerjaan yang bermakna di dalam sektor ICT.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan

27. Berikutan dengan penerangan kaola sebentar tadi, izinkan kaola menekankan sekali lagi betapa pentingnya inisiatif-inisiatif PPP dan FDI untuk meningkatkan dan mempelbagaikan aktiviti ekonomi dengan hasrat untuk mempercepatkan pertumbuhan

ekonomi Negara secara lebih *impactful*. Ini memerlukan usaha bersepadu (*concerted effort*) dari semua pihak. Alhamdulillah, dengan kerjasama Kementerian-Kementerian, beberapa projek PPP telah dikenalpasti dalam usaha untuk meningkatkan efisiensi perkhidmatan, di samping mengurangkan kebergantungan kepada peruntukan Kerajaan. Inisiatif-inisiatif pengkorporatan dan pelaksanaan projek-projek PPP dan FDI ini adalah juga merupakan *platform* untuk meningkatkan aktiviti pelaburan, pembangunan sektor swasta dan penjanaan peluang pekerjaan bagi anak-anak tempatan.

28. Untuk mendukung hasrat ini, beberapa peruntukan telah disediakan di dalam belanjawan Tahun Kewangan 2019/2020 untuk meningkatkan produktiviti industri-industri di Negara ini termasuk industri pertanian dan perikanan melalui penggunaan teknologi tinggi dan teknik moden untuk pasaran domestik dan eksport; dan juga bagi meningkatkan pertumbuhan sektor pelancongan agar dapat menyumbang secara signifikan kepada pertumbuhan ekonomi. Peruntukan-peruntukan yang disediakan di bawah Rancangan Kemajuan Negara dan Perbelanjaan Berulang-Ulang adalah seperti berikut:

- i. Di bawah Sektor Pelancongan, sebanyak \$21.7 juta dengan Harga Rancangan sejumlah \$66.2 juta disediakan antaranya bagi mengukuhkan produk-produk pelancongan, pemeliharaan aset Lapangan Terbang Antarabangsa Brunei dan membiayai perbelanjaan promosi dan pemasaran industri pelancongan Negara ini.
- ii. Manakala bagi Sektor Pertanian dan Perikanan termasuk Pembangunan Industri Ternakan sejumlah \$91 juta disediakan antaranya bagi menggalakkan pengeluaran padi tempatan, mendukung aktiviti pertanian dan agrimakanan, dan meningkatkan pengeluaran industri akuakultur.

29. Dalam pada itu juga, Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam telah memperkenankan pembukaan kawasan baru bagi penanaman padi secara komersial seluas 500 hektar tanah di kawasan Kandol, Daerah Belait untuk meningkatkan penghasilan padi kearah mencapai sara diri yang tinggi. Disamping itu juga, Pusat Penyelidikan Sains dan Teknologi Agri-

Makanan atau *Centre Research on Agri-Food Science and Technology (CrAFT)* telahpun ditubuhkan bagi meningkatkan keupayaan pertanian melalui penggunaan teknologi, termasuk penggunaan *Internet of Things* atau IOT dalam bidang pengurusan ladang atau smart farm.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan,

Keutamaan Belanjawan Kedua ialah **Memudahcara Perniagaan**

30. Untuk mendukung perkembangan ekonomi Negara, penekanan akan terus diberikan kepada sektor swasta khususnya bagi meningkatkan peranan dan keupayaan Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana (PMKS). PMKS ini setentunya akan menjadi nadi utama dan enjin penggerak yang mampu memacu pertumbuhan ekonomi negara, sekaligus membantu usaha Kerajaan dalam merealisasikan Wawasan Brunei 2035.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan,

31. Sepertimana yang telah dititahkan oleh Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam sempena Istiadat Pembukaan Rasmi Mesyuarat Pertama dari Permesyuaratan ke-15 Majlis Mesyuarat Negara 2019 pada hari Khamis yang lalu, Negara Brunei Darussalam telahpun menandatangani beberapa Perjanjian Perdagangan Bebas dengan rakan-rakan serantau dan antarabangsa dalam hasrat untuk membina persekitaran yang kondusif dan membuka peluang pasaran kepada pengusaha-pengusaha tempatan di negara ini. Ini termasuklah perjanjian Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) yang akan dipersetujui perundingannya tidak lama lagi, Insha Allah, dimana perjanjian kerjasama ekonomi diantara negara-negara ASEAN dan Australia, China, India, Jepun, Korea dan New Zealand ini, akan boleh membuka pasaran perniagaan kepada lebih tiga bilion penduduk.

32. Dalam hubungan ini, adalah diharapkan peniaga-peniaga tempatan akan mengambil kesempatan sepenuhnya ke atas peluang-peluang dari perjanjian-perjanjian ini dan pada masa yang sama akan meningkatkan kualiti produk yang berdaya saing dan *efficiency* operasi masing-masing.

33. Sebagai usaha untuk menyediakan asas yang kukuh bagi perkembangan PMKS, Darussalam Enterprise (DARE) memainkan peranan yang penting dalam menjana ekosistem perniagaan yang kondusif di samping membantu usahawan-usahawan tempatan menyelesaikan apa juga masalah yang dihadapi dan membantu perkembangan PMKS tempatan untuk mencapai potensi masing-masing. Di antara usaha-usaha yang dilaksanakan oleh DARE, antarlainnya adalah memberikan latihan melalui *startup bootcamp*, *Industry Business Academy*; menyediakan perkhidmatan dokongan seperti Business Helpdesk dan Business Support Centre; dan menyediakan fasiliti, termasuk tapak-tapak industri dan *incubation spaces*.

34. Alhamdulillah, sejak penubuhannya pada tahun 2017, Bank Usahawan Berhad pula telah secara aktif menilai beberapa pengusaha yang berpotensi yang mana setakat ini seramai 51 pengusaha-pengusaha PMKS telah dihulurkan kemudahan pinjaman kewangan, dan beberapa permohonan lagi sedang dalam proses penilaian.

35. Disamping itu, kedudukan Negara Brunei Darussalam dalam laporan *World Bank's Doing Business (DB) 2019* telah meningkat kepada tangga ke-55 daripada tangga 56 pada tahun sebelumnya, dengan peningkatan *score Ease of Doing Business (EODB)* dalam tiga *indicators* iaitu *Getting Credit*, *Starting a Business*, dan *Paying Taxes*.

36. Bagi membolehkan Negara ini memanfaatkan pembinaan Jambatan Temburong yang dijangka akan siap pada penghujung tahun ini, Autoriti Kemajuan Daerah Temburong atau AKDT telah ditubuhkan pada tahun 2018. Objektif AKDT ini adalah untuk merancang, memantau dan memberi panduan terhadap projek-projek pembangunan di Daerah Temburong yang akan dapat memudahcara dan meningkatkan pelaburan dan pada masa yang sama, menyediakan peluang-peluang *spin-off* dari projek-projek pembangunan kepada Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana dan juga menjana peluang-peluang pekerjaan baru. Antara projek-projek yang telah dikenalpasti termasuklah projek-projek sektor eko-pelancongan, pertanian, pembuatan dan kebudayaan.

37. Bagi mendukung secara berterusan usaha-usaha Kerajaan dalam keutamaan ini, beberapa peruntukan telah disediakan untuk memelihara dan mempertingkatkan kualiti perkhidmatan sistem-sistem IT yang keseluruhannya berjumlah \$91.4 juta, termasuk Sistem Onebiz di bawah Kementerian Tenaga (Tenaga dan Tenaga Manusia) dan Perindustrian; 'Ease of Doing Business'; Platform Perkhidmatan Perniagaan Nasional; dan Pusat Data Kerajaan dan Infrastruktur 'Cloud'.

38. Selain itu, beberapa inisiatif telahpun dilaksanakan dan diperkenalkan bagi mendukung keutamaan ini antarlainnya:

- i. Autoriti Elektrik Brunei Darussalam (AEBD) ditubuhkan dan mula berkuatkuasa pada tahun 2018, bagi mentadbir dan menguatkuasakan Perintah Elektrik 2017 (EO17) yang bertujuan bagi menyediakan rangka kerja kawalselia yang membolehkan pembangunan industri tenaga yang lebih cekap. Ini adalah termasuk memperkenalkan skim perlesenan bagi penjanaan, penghantaran, dan pengagihan elektrik; keperluan pensijilan bagi pekerja elektrik; serta peraturan-peraturan mengenai pemasangan dan pengubahsuaian kerja-kerja elektrik;
- ii. Melaksanakan kaedah pembayaran cukai bangunan secara online, melalui *Mobile Application* atau *Internet Banking* sebagai kemudahan alternatif bagi pelanggan untuk menjelaskan cukai bangunannya;
- iii. Sistem online Vehicle Entry/Exit System (VES) dengan matlamat memudahkan orang ramai termasuk peniaga-peniaga untuk membuat urusan menyeberang sempadan melalui darat;
- iv. Pelaksanaan Brunei Darussalam National Single Window (BDNSW) Fasa Kedua telah dilaratkan penggunaannya kepada Muara Port Company dalam hasrat untuk mempercepatkan proses pelepasan kontena-kontena; dan
- v. E-invoice yang telah diperkenalkan oleh Jabatan Perbendaharaan, mulai 1 Ogos 2018, untuk mempercepatkan proses pembayaran kepada syarikat-syarikat yang memberikan perkhidmatan kepada Kerajaan. Setakat 31 Januari 2019, daripada 105,000 inbois yang diterima, 67 peratus telah

dibayar dalam tempoh 30 hari mengikut Tekad Pemedulian Orang Ramai (TPOR) yang ditetapkan. Walaubagaimanapun, adalah diharapkan, prestasi proses pembayaran ini akan terus dipertingkatkan dalam masa yang akan datang melalui usaha padu semua pihak.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan dan Ahli-ahli Yang Berhormat,

Fokus belanjawan yang ketiga ialah **Menjana Sumber Manusia yang Kompeten dan Employable.**

39. Kerajaan akan terus memberikan keutamaan kepada pelaburan untuk menjana sumber manusia yang kompeten dan *employable* untuk sama-sama menyumbang kepada pembangunan ekonomi Negara. Fokus ini memberikan penekanan terhadap aspek perancangan pembangunan pendidikan negara yang dapat melahirkan lebih ramai lagi pakar-pakar, profesional-profesional, usahawan-usahawan, dan pemimpin-pemimpin di masa kini dan akan datang.

40. Menurut Kajian Tenaga Kerja (KTK) 2017, kadar pengangguran di Negara ini mencatatkan peningkatan dari 6.9 peratus pada tahun 2014 kepada 9.3 peratus pada tahun 2017, iaitu berjumlah 19,200 orang, yang mana sebanyak 44.3 peratus adalah dikategorikan sebagai penganggur belia.

41. Bagi menandai titah Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam, usaha Kerajaan dalam mengurangkan kadar pengangguran di Negara ini adalah merupakan salah satu agenda utama khususnya dalam meningkatkan peluang-peluang pekerjaan kepada anak-anak tempatan dengan kerjasama agensi-agensi lain melalui pelaksanaan projek PPP, FDI dan industri yang sedia ada termasuk usaha Kementerian Tenaga (Tenaga dan Tenaga Manusia) dan Perindustrian, melalui JobCentre dan Strategic Planning Unit. Dalam masa yang sama, pendidikan latihan teknikal dan vokasional akan terus dilaksanakan untuk memastikan latihan-latihan yang diberikan adalah mengikut keperluan industri. Perkara ini adalah sangat penting untuk menggalakkan perkembangan perusahaan mikro, kecil dan sederhana (PMKS) dan menjana peluang-peluang perniagaan baru.

42. Disamping itu, usaha juga akan terus dilaksanakan antarlain dengan penyediaan program-program seperti di Pusat Pembangunan Belia, Pusat Pembangunan Kapasiti, Program Khidmat Bakti Negara (PKBN) bagi memperkasa belia-belia di negara ini untuk berdikari dan mempunyai kemahiran keusahawanan agar dapat mengurangkan kebergantungan kepada pihak Kerajaan sebagai majikan.

43. Beberapa peruntukan telahpun disediakan bagi mendokong fokus ini seperti berikut:

- i. Bagi membiayai program-program latihan, sejumlah \$15.9 juta disediakan seperti pecahan berikut:
 - Program Khidmat Bakti Negara (PKBN) disediakan sejumlah \$1.75 juta di bawah Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan; dan
 - Pembiayaan latihan menggunakan peralatan *simulator* di CAE MPTC disediakan secara keseluruhannya berjumlah \$14.2 juta.
- ii. Bantuan kepada Belia-Belia dan Pertubuhan-Pertubuhan Bukan Kerajaan (NGOs) sejumlah \$1.2 juta termasuk Bantuan-Bantuan (*Grant*) Keusahawanan Belia, Pembangunan Belia, Pembangunan Sukan, Kursus-Kursus Pusat Pembangunan Belia, *Outward Bound* Brunei Darussalam dan Bantuan Kewangan NGO untuk meningkatkan *employability* dan *marketability* belia-belia, meningkatkan perekonomian dan pembangunan negara serta meningkatkan kerjasama dengan pihak-pihak yang berkepentingan melalui *whole of nation approach*.
- iii. Peruntukan juga disediakan untuk membangunkan sumber tenaga manusia yang berilmu pengetahuan di bawah sektor Pendidikan sejumlah \$29.8 juta seperti berikut:
 - Penambahan 168 jawatan Tenaga Pengajar di bawah Kementerian Hal Ehwal Ugama dengan peruntukan sejumlah \$2.3 juta;

- Perbelanjaan permakanan penuntut-penuntut di bawah Kementerian Pendidikan dan Kementerian Hal Ehwal Ugama sejumlah \$16.7 juta; dan
 - Mendatangkan tenaga pakar dan pengajar mahir untuk Program Latihan Literasi (*English Language*) dan Numerasi (*Mathematics*) terus disediakan sejumlah \$10.8 juta.
- iv. Manakala, bagi meningkatkan kesejahteraan penuntut-penuntut di dalam dan luar negeri, peruntukan bagi pemberian Biasiswa dan Elaun Penuntut akan terus disediakan sejumlah \$101.53 juta seperti berikut:
- Biasiswa keseluruhannya sebanyak \$49.23 juta, di bawah Kementerian Pendidikan, Kementerian Pertahanan, dan Kementerian Hal Ehwal Ugama.
 - Elaun Penuntut keseluruhannya sebanyak \$52.6 juta di bawah Kementerian Pendidikan, dan Kementerian Hal Ehwal Ugama.
- v. Bagi meningkatkan kapasiti Pegawai dan Kakitangan di semua Kementerian disediakan sejumlah \$48.7 juta.
- vi. Beberapa peruntukan juga disediakan di bawah peruntukan Rancangan Kemajuan Negara (RKN) sejumlah \$70.5 juta seperti berikut:
- Pusat Pembangunan Kapasiti sejumlah \$36.6 juta;
 - I-Ready sejumlah \$17 juta; dan
 - Pembinaan, menaiktaraf dan penambahan bangunan sekolah-sekolah kerajaan termasuk sekolah rendah, sekolah menengah, sekolah ugama dan arab, sekolah latihan Tentera Udara Diraja Brunei dengan peruntukan keseluruhannya berjumlah \$16.9 juta dengan Harga Rancangan \$66.9 juta.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan dan Ahli-ahli Yang Berhormat,

Sekarang izinkan kaola menyentuh mengenai fokus belanjawan yang ke-empat iaitu

Memelihara Kesejahteraan Awam

44. Seperti tahun-tahun yang sudah, Kerajaan akan terus memastikan kesejahteraan dan kebajikan sosial rakyat dan penduduk di Negara ini. Ini termasuk penyediaan keperluan dan perkhidmatan asas seperti kemudahan pendidikan percuma, penyediaan perkhidmatan perubatan berkualiti serta pemberian subsidi bagi keperluan-keperluan asasi seperti beras, bekalan elektrik, minyak kenderaan, perumahan, bekalan air dan lain-lain.

45. Oleh itu, beberapa peruntukan disediakan antaranya:

- i. Bagi mendukung perkembangan syiar Islam dan ke arah menjadikan Negara ini sebagai Negara Zikir, sejumlah \$9.5 juta dengan Harga Rancangan \$30 juta telah diperuntukkan bagi pembinaan masjid-masjid di seluruh negara.
- ii. Bagi perkhidmatan kesihatan pula:
 - Peruntukan sejumlah \$100 juta untuk membiayai perbelanjaan pembelian ubat-ubatan dan perkhidmatan perubatan yang lain;
 - Penambahan 85 jawatan doktor dalam bidang perubatan dan pergigian dan 129 jawatan dalam bidang kejururawatan; dan
 - Pemeliharaan aset sejumlah \$27 juta bagi pemeliharaan Bangunan-Bangunan Pusat Kesihatan serta mesin-mesin perubatan.
- iii. Bagi memperkesankan lagi sistem pembekalan air, sejumlah \$3.9 juta disediakan untuk membiayai Projek Pembaikan Loji Rawatan Air di Bukit Barun Fasa 4 & Fasa 5 di bawah Kementerian Pembangunan.

- iv. Bantuan kebajikan bulanan disediakan sejumlah \$14 juta (peningkatan sebanyak \$9.3 juta dari peruntukan Tahun Kewangan 2018/2019) di bawah Jabatan Pembangunan Masyarakat, Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan.
- v. Bagi meningkatkan penjanaan kuasa elektrik, sejumlah \$95.4 juta disediakan di bawah Jabatan Perkhidmatan Elektrik, Kementerian Tenaga (Tenaga dan Tenaga Manusia) dan Perindustrian.
- vi. Peruntukan yang disediakan di bawah peruntukan Rancangan Kemajuan Negara seperti berikut:
- Projek Jambatan Temburong disediakan sejumlah \$294.3 juta dengan Harga Rancangan \$1.04 billion.
 - Projek-projek bagi mengukuhkan dan menaiktaraf rangkaian sistem elektrik disediakan secara keseluruhan sejumlah \$61.5 juta dengan Harga Rancangan \$217.7 juta;
 - Projek Perumahan Negara Kg Lugu – Fasa 2 disediakan sejumlah \$18.7 juta dengan Harga Rancangan \$150 juta bagi membina 1,500 unit rumah;
 - Projek Sistem Pengangkutan Awam disediakan sejumlah \$10.5 juta dengan Harga Rancangan \$21 juta;
 - Projek-projek bagi pengurusan saluran dan perlindungan persisiran pantai dan pembedungan disediakan keseluruhannya sejumlah \$33.1 juta dengan Harga Rancangan sebanyak \$113.3 juta; dan
 - Projek-projek pengurusan jalan raya disediakan sejumlah \$19.1 juta dengan Harga Rancangan sebanyak \$99.5 juta.
 - Dengan kerjasama padu Majlis Ugama Islam Brunei, Kementerian Kewangan dan Ekonomi, Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan, Kementerian Pendidikan dan Yayasan Sultan Haji Hassanal Bolkiah, usaha yang giat juga sedang dilaksanakan dalam

penyediaan satu *centralised database* bagi program-program bantuan kebajikan yang dihulurkan oleh agensi-agensi berkenaan untuk mengelakkan ketirisan dan memastikan bantuan-bantuan yang diberikan adalah efektif.

46. Disamping itu, peruntukan-peruntukan khas juga disediakan di bawah Perkhidmatan Rampaian, Kementerian Kewangan dan Ekonomi bagi mendukung empat fokus utama tersebut iaitu di bawah peruntukan Projek Fokus sejumlah \$18 juta dan Menangani Bencana Alam dan Wabak Penyakit sejumlah \$15.7 juta.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua Dewan,

47. Dengan penerangan yang kaola kongsiikan sebentar tadi, dan selaras dengan tema belanjawan negara bagi Tahun Kewangan 2019/2020, iaitu *Investing in Our Future*, dapatlah kaola simpulkan bahawa peruntukan yang disediakan perlu digunakan dengan lebih *forward-looking* dan menjurus kepada pro-pertumbuhan bagi membantu Negara ini menangani cabaran masa kini dan masa hadapan. Ini termasuklah dengan mempercepatkan pelaksanaan inisiatif-inisiatif PPP dan FDI demi untuk mencapai hasrat kepelbagaian ekonomi serta memastikan kedayatahanan dan kestabilan fiskal, di samping mengurangkan kebergantungan kepada hasil dari Sektor Minyak dan Gas.

48. Disini kaola juga percaya, semua pihak yang hadir di dewan yang mulia ini mempunyai matlamat yang sama iaitu ingin melihat Negara kita ini menjadi sebuah negara yang maju, dan aman dengan rakyat yang berdikari serta berinovasi. Oleh itu, kerjasama yang padu dari semua pihak adalah penting bagi sama-sama membangunkan negara untuk memastikan kemakmuran terus dinikmati oleh rakyat dan generasi yang akan datang.

49. Dengan izin Allah Subhanahu Wata'ala jua, dan berkat kepimpinan bijaksana Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam, marilah kita sama-sama berdoa agar Negara kita akan sentiasa maju, aman makmur, dan akan sentiasa menjadi sebuah Negara Zikir, dengan mendapat keredhaan, pertolongan dan keberkatan Allah Subhanahu Wata'ala.

50. Oleh itu, kaola mencadangkan supaya Rang Undang-Undang yang dibentangkan di hadapan kita ini disokong untuk dijadikan satu Undang-Undang Perbekalan Negara Yang Dikeluarkan Dari Peruntukan Kumpulanwang Yang Disatukan bagi maksud-maksud yang tertentu, sepanjang Tahun Kewangan 2019/2020.

Sekian.

Wabillahitaufik Wal-Hidayah, Wassalamualaikum Warahmatullahi wabarakatuh.